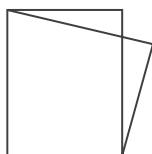

Niklas Luhmann: **Tillid** – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet

Gyldendal Akademisk, 1999, 176 sider

Anmeldt af Nils Gunder Hansen, professor (mso), Institut for Kulturvidenskaber, SDU

Tillid er godt, men kontrol er bedre. Sådan lyder en kynisk-klog læresætning, der er værd at huske, hvis man sidder og forhandler med Vladimir Putin. Men som grundholdning er den ikke klog nok. Dels er det begrænset, i hvilket omfang vi kan kontrollere vort eget liv, dels kan et moderne og komplekst samfund ikke holdes sammen via kontrol fra oven. Både den enkelte og samfundet er henvist til tillidens vovestykke.

Det er i kort form konklusionen på den berømte tyske sociolog Niklas Luhmanns analyse af tilliden fra 1968. Som man kan ane, er Luhmanns opvurdering af tilliden i slægt med vor egen K.E. Løgstrups analyse af tilliden som fundamental livsytring. Interessant, når man betænker, hvordan skarpsindige folk i årevis har grinet af Løgstrups "enfoldige" betragt-

ninger. For meget kan man sige om Luhmann, der døde sidste år, men enfoldig var han ikke just. Nu er Luhmann ganske vist endnu ikke helt blevet Luhmann i dette tidlige arbejde, forstået på den måde, at store dele af hans egensindige begrebsapparat om kommunikation, iagttagelse, form, autopoiesis m.m. slet ikke er indført. Til stort held for læseren, fordi teksten til forveksling ligner normalvidenskabelig prosa – fri for de evindelige bundløse og cirkulære selvreferencer, der gør den sene Luhmann så vanskelig at læse. Og skal man tro Nils Mortensens forord, går der såmænd ikke så meget fra analysen af den grund.

Uden tillid kunne man slet ikke stå ud af sengen om morgenen, for ret beset kan alt jo ske; fremtiden indeholder et utal af muligheder, og hvilke der bliver aktualise-

ret som nutid, er ikke til at forudse. Ikke mindst andre mennesker er uforudsigelige, fordi de er frie. At møde dem med tillid er derfor et vovestykke, der ikke lader sig begrunde eller retfærdiggøre sagligt. Det er dybest set en adfærd, der hører helte eller hellige personer til, for vi vover os frem med vor egen sårbarhed som instrument; tilliden er en slags moralsk merydelse, som ingen kan kræve (og som langt overskrider enhver pligt) og derfor skaber sin egen fordring.

Luhmann har ikke kendt Løgstrup, hvorfor sådanne paralleller må være begrundet i sagen selv. Men i øvrigt er hans analyse så differentieret langt ud over Løgstrups: Der er analyser af vedvarende tillidsrelationers delikate struktur, af den gensidige mistillids bekræftende profetier, af kollektive tillidsstrukturer på arbejdspladsen, hvor man "prøver hinanden af", af den tillidskapital, man kan opbygge hos andre ved sin væremåde (hvor den velkonsoliderede kan tillade sig et vist mål af overraskende og uforudsigelig adfærd), af utroskabens problem mm. Men som systemteoretisk sociolog bliver Luhmann ikke stående ved de personlige relationer. Skal samfundet hænge sammen, kræver det, at vi har en rutinemæssig tillid til penges værdi, retsvæsen, politisk system, sandhedsværdien af informationer, vi ikke selv kan kontrollere, arbejdsdeling (at andre kan deres kram) osv. De samfund, der har været stabile i lang tid, har her en umistelig fordel, fordi tilliden er blevet kropsfast i institutioner med høj troværdighed, og fordi borgerne nærer tillid til deres egen tillid til det hele. I forlængelse af Luhmanns analyse kan man påpege, at et underskud af systemmæssig tillid må være det kriseberedne russiske overgangssamfunds hovedproblem.

Man kan da spørge, om det danske velfærdssamfund aktuelt er i en tillidskrise (efterløn, hospitalsvæsen mm.). Det luhmannske svar på det er ikke helt nemt at forestille sig. På den ene side ville det være vild proportionsforvrængning at sige noget sådant om vort uhyre velordnede samfund; mistilliden falder kun i øjnene pga. en baggrund af stor akkumuleret tillid. På den anden side skal man nok ikke tro den hellige grav velforvaret: Tillid er i Luhmanns definition en overdriivelse af information – vi opfører os //som om// vi har alle relevante informationer, mens vi reelt kun har en brøkdæl. Netop derfor skal der ikke så meget "støj" på den symbolske feedback, vi måler vores tillid på, før en vis uro melder sig. Alligevel vil Luhmann nok anbefale en robust om end diffus optimisme i alle livets forhold: Tilliden er ikke blind, men hviler på fleksible forventninger, der kan tolerere usikkerhed og skuffelser uden at opgive sig selv. Sikre forventninger bryder derimod sammen ved den første skuffelse.

Tillid er ikke verdens eneste fundament, siger Luhmann afslutningsvis, men et komplekst samfund kan ikke konstitueres uden tillid. Teorihistorisk kan det konstateres, at Luhmann trækker på den sociologiske tradition i hele dens bredde, både den såkaldte strukturfunktionalisme (Talcot Parsons), mikro- og hverdagssociologi (Simmel, Goffmann) og fænomenologisk sociologi (Husserl, Schütz). Men det egentligt bemærkelsesværdige er, at integrationen af disse meget forskellige traditioner, der ofte fremstilles som hinandens modsætninger, foregår ganske selvfølgelig. Det virker aldrig eklektisk eller søgt, fordi Luhmann formår at fastholde sit eget systemteoretiske perspektiv. ♦